

Radnje ljubljanskoga kipara Franje Robbe u Zagrebu.

U bečkom časopisu „Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale“, Neue Folge Band III (1905) st. 195. i d. izašao je oveći članak gospođe E. Tietze-Conrat pod naslovom „Unbekannte Werke von G. R. Donner.“ U tom je članku gospođa uz razne druge spomenike pripisala Donnerovoj umjetnosti i žrtvenik sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu, a za tri žrtvenika, koji se danas nalaze u župnoj crkvi sv. Ivana u Novoj Vesi, a prije su bili u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, držala je, da potječu od ruke kojega učenika Donnerovog, jer da sam majstor nije dospio da izvrši preuzetu obvezu.

Kako se je tu radilo o veoma vrijednom zagrebačkom spomeniku, to je urednik ovoga „Vjesnika“ želio, da u njegov časopis uđe izvadak iz toga članka. Ja sam preuzeo priredbu toga izvatka, te mi je u tu svrhu uprava središnjega povjerenstva za proučavanje i sačuvanje spomenika u Beču prepustila za tisak i nekoliko veoma uspjelih klišeja. U svom referatu nisam dirao u mišljenje gospođe Tietze, da je žrtvenik u crkvi sv. Katarine Donnerovo djelo, ali sam glede ostalih triju žrtvenika ustanovio, da je imala pri ruci loš izvadak iz Tkalčićeve monografije o prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, pa da je zato i došla do krivih zaključaka. O jednom od tih žrtvenika još ćemo govoriti, a ostala su dva slabija radnja iz nešto kasnijega vremena.

Pred kratko vrijeme dopao mi je u ruke dokaz, da ni žrtvenik sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine nije u nikakvoj svezi sa G. R. Donnerom. Kako sam i ja sukrivac tome, da se je raširilo krivo mišljenje, kao da je Donner radio za Zagreb, to sam držao, da mi je dužnost, da stvar nešto pomnije istražim. Što sam pri tom našao, izneseno je na stranama, koje slijede. Fotografije za klišeje, koje ovdje donosim, načinio je na moju zamolbu profesor Tkalčić.

Gospođa Tietze-Conrat osnovala je svoje mišljenje na listu, što ga je rektor zagrebačkih Isusovaca pisao 17. decembra 1729. nadbiskupu Esterhazyju u Ostrogon. U tom listu izriče on svoje i cijeloga kolegija zadovoljstvo nad tim, što je crkva dobila nov žrtvenik, upravo krasan i oblikom i izradbom, koji svatko rado gleda i hvali. Ovakvog spomenika kraljevina Hrvatska da još nije vidjela, a kaptol zagrebački da je, potaknut ljepotom njegovom, naručio kod istoga umjetnika četiri nova oltara za prvostolnu crkvu sv. Stjepana. Kako je već lgg bio naslučivao, da je Donner već godine 1728. stupio u službu Esterhazyjevu, to je razumljivo, da je gospođa došla na misao, da je jedno od prvih djela, što ih je Donner izveo po nalogu toga

visokoga poslodavca, bio baš taj zagrebački žrtvenik. Da izbjegne prikoru, kao da je lakoumno sudila, proboravila je duže vremena u Zagrebu i proučavala spomenik, pa ako joj on sam po sebi i nije mogao pružiti nikakvoga direktnoga dokaza za to, da ga je izradila ruka Donnerova, to ipak nije mogla konstatovati ničega, što bi se njezinom mišljenju protivilo.

U proljeću 1918. javio mi je otac Miroslav Vanino D. I., da je među spisima isusovačkoga kolegija zagrebačkoga, koji se nalaze u državnom arhivu u Budimpešti, a koje je on tada proučavao, našao ugovor o gradnji žrtvenika sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine, pa znajući, da će me stvar zanimati, poslao mi je i sam spis na uvid. Odmah sam vidio, da se tu radi o istom oltaru, koji je prema istom ugovoru bez ikakve dvojbe izradio ljubljanski kipar Franjo Robba, za kojega je već i Tkalcic znao, da je radio u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj.

Franjo Robba spada među one umjetnike, koji su iza sebe ostavili djela trajne vrijednosti, a ipak su tek kasnije postali predmetom proučavanja. Stariji pisci, koji nam opisuju umjetnička djela sačuvana u Ljubljani, spominju doduše, kad govore o spomenicima kiparske umjetnosti, u prvom redu i Robbino ime, ali se do novijega vremena nije nitko potrudio, da mu napiše iscrpljiv životopis. Prvi je, koliko znamo, skupio sve, što se je do tada znalo o životu i djelima njegovim, Ivan Kukuljević u svojem „Slovníku umjetnikah jugoslavenskih“ izdanom godine 1858. Wurzbach je u svojem biografskom leksikonu u glavnom prenio podatke, što ih je bio sakupio Kukuljević. U Naglerovom leksikonu umjetnika nema ništa o Robbi. Zanimljivih podataka o zadnjim radovima, što ih je Robba izveo u Ljubljani, donosi iz arhivalnoga materijala poznati istraživač ljubljanske historije J. Vrhovec u knjizi „Die wohlöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach“ (Ljubljana 1886). str. 92 i d. Odlomak umjetnikovoga životopisa donosi (također na osnovu arhivalnoga materijala) Jul. Wallner u članku „Beiträge zur Geschichte der Laibacher Maler und Bildhauer“ (Mittheilungen des Musealvereins für Krain III (1890) str. 128. i d.) Opširan je prikaz umjetnika i njegovih djela objelodanio Viktor Steska u „Dom in Svetu“ XV (1902) str. 676 i d. i 730 i d. Slike Robbinih djela nalazimo uz taj članak, a i na drugim mjestima u istom časopisu (god. X 1897 i XXII 1909).

Mjesto njegovoga rođenja ostalo je do danas nepoznato. Na jednom od svojih najljepših djela, na tabernakulu za veliki žrtvenik crkve sv. Jakova u Ljubljani, ovjekovječio se je ovako: *Franc. Robba Ven. inven. et fac.* Tu se on dakle nazivlje *Venetus*, ali ne znamo, je li bio iz grada ili pokrajine Venecije. U Ljubljani je došao najkasnije godine 1721, a našao je tu mnogo posla, jer se je u to doba u Ljubljani mnogo radilo. Radio je kod kipara Misleja i tu mu se nasmijala sreća, koja mu se ubrzo iznevjerila. U februaru 1722. oženio je kćerku Mislejevu te je imao nade, da će od tasta naslijediti kuću i tako postati građaninom ljubljanskim. Djeca iz toga braka gotovo su sva rano pomrla, a i sama supruga njegova umrla je u oktobru 1731. u starosti od jedva 30 godina. Od tasta, koji je umro oko g. 1727., baštinió je doduše kuću, ali su odatle nastale neugodne parnice, jer su se javili i drugi nasljednici i jer je Mislej bio umro prije nego je bio dospio da ispuni neke poslovne obveze. Sve je to Robbi zadavalo velikih neugodnosti, koje je on ipak sretno prebrodio te preselio u svoju kuću i god. 1730. unesen namjesto Misleja u popis kućevlasnika ljubljanskih.

Kratko vrijeme iza smrti prve žene vjenčao se s Anom Marijom Peterman, s kojom je također imao više djece, ali su i ta većinom ubrzo poumirala.

Inače se o privatnom životu Robbinom dosada nije više nista znalo. Vijesti, koje su se našle, tiču se samo njegovih poslova, a i tih ima samo do godine 1752. Kako je bio dobar radnik, tako je bio loš kalkulator, pa nije znao da proračuna ni vrijeme, koje će potrošiti na koji posao, ni troškove, koje će taj posao iziskivati. Tako je na svojim radnjama gubio, pa je godine 1752. bio prema vlastitom uvjeravanju posve osiromašio. Od toga vremena nestaje Robbe iz Ljubljane, pa se nije ni o njem niti o njegovoj obitelji našao nikakav daljni trag niti u arhivima niti u župskim maticama. Mislilo se, da se je povratio u svoju domovinu i da je tamo umro, ne znamo koje godine. Danas se zna, da je otišao u Zagreb i da je tu umro 24. siječnja 1757. Tražeć druge neke podatke našao sam u starim maticama umrlih župe sv. Marije u Zagrebu ovu bilješku: *1757 januarii 24 Franciscus Robba sculptor munitus sacramentis obiit, sepultus in parochiali ad dolorosam*. Robba je prema tome bio u vrijeme svoje smrti područnik kaptolske župe te će se već po tom smjeti suditi, da je u to vrijeme bio zaposlen s radnjama u prvostolnoj crkvi.

Za nas je važno, da je Robba imao prilike, da izradi više spomenika za neke zagrebačke crkve. U obzir dolaze ovi spomenici:

1. Oltar sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine. (sl. 113—117.)

Prvi puta dolazi — koliko mi znamo — Robba u doticaj sa zagrebačkim crkvenim krugovima po spomenutom ugovoru radi izradbe žrtvenika sv. Ignacija u isusovačkoj crkvi. Taj je ugovor veoma zanimljiv radi svoje iscrpljivosti, pa ga zato priopćujem doslovce:

† *In nomine domini. Amen. Li 20 aprile 1727 tra me Pietro Buzzi rettore del collegio della compagnia di Gesù in Lubiana plenipotentario costituito dal molto Redo P. Giacomo Pettinati rettore del collegio della compagnia di Gesù in Zagabria; et il sig^e Francesco Robba scultore di pietra in Lubiana fù concluso e stabilito contratto per la fattura ed erezione d'un altare (il disegno di cui fù proposto da detto sig^e) da ergersi nella capella di S. Ignazio della ven. chiesa della Compagnia di Gesù in Zagabria con patti e condizioni seguenti:*

1.º *Il sig^e Francesco Robba generalmente s'obbliga di fare a sue spese detto altare compreso il tabernacolo, la mensa, antipendio, pradella, scalini, salizzo della capella, lapida sepolcrale in mezzo al salizzo, balaustrata, e sua porta di ferro formata secondo il solito a fiorami ed in somma tutto l'altare, e sue attinenze espresse nel disegno, ed altre sotto specificate di boni marmi, sodi, e ben coloriti (eccettuata solamente l'immagine di Sant' Ignazio, che dee formarsi a penello) con osservare in tutta l'opera le douute misure, e proporzione al sito della capella sopradetta.*

2.º *In specie s'obbliga di scolpire di propria mano le statue della s^{ma} Trinità, di S. Francesco Saverio, del B. Francesco Regis, ed i due angeli in atto di portare lo scudo maggiore del s^{mo} nome di GESÙ: e d'intagliare tanto le statue accennate, quanto detto scudo maggiore, come anche il minore destinato per l'arma del benefattore, i capitelli, e basi delle colone, lesene, cartelle, teste d'angeli situati in diversi luoghi, e tutte le altre opere bianche in marmo di Genua, ben lustro, e quanto sarà possibile senza macchia, massimamente le statue, che douranno formarsi coll'atto e portatura esposta dal P. rettore di Lubiana.*

3.º *S'obbliga di fare le due colone maggiori rotonde et intiere di marmo Africano elegantemente macchiato, e colorito, et altre due mezze situate ne' canti estremi dell'altare di marmo Carintiano ben colorito di macchie: le quatro lesene dietro le statue de due santi come anche la suazza intorno l'immagine di S. Ignazio di rosso di Francia: il fondo del altare di giallo di Verona: i specchi ed altri ornamenti dell'altare parte di rosso di Francia, parte di marmo Africano, e parte di giallo di Verona. La cimazza e la base della mensa, item i rogoloni sotto le basi delle due statue di marmo nero ben lustro, senza macchia, ed il rimanente di marmo del paese e della Carintia conforme il disegno.*

4.º *S'obbliga di fare il tabernacolo col suo bassamento e cupola, e di adornare il detto tabernacolo con due teste di cherubini situati nella cima della cupola per la situazione della croce, ed esposizione del Venerabile, con la statua della s^{ma} Vergine col bambino in braccio, sedente sopra la cornice di detto tabernacolo, e da uno et altro canto due angeletti in atto d'adorazione: con quatro colonette di rosso di Francia fatte à biscia, e quatro altri angeletti a due lati del tabernacolo co' sui nichì ben formati e adorni: finalmente con due cardelloni di giallo di Verona e generale tutto 'l tabernacolo di marmi fini.*

5.º *S'obbliga di far fare a sue spese il s^{mo} nome di GESÙ co' suoi raggi: item i raggi di tutte e tre le persone della s^{ma} Trinità, i raggi di S. Francesco Saverio, e del B. Francesco Regis; i raggi della B^{ss}ima Vergine e bambino, il tutto di rame ben indorato a fuoco.*

6.º *S'obbliga di far detto altare con tutte le sue attinenze in termine d'un anno incirca, e di condurlo da Lubiana sin' alla riva del fiume Savo distante un'ora incirca da Zagrabia, ove ordinariamente sogliono scaricarsi in terra altre mercanzie per detta città di Zagrabia, il tutto a proprie spese.*

7.º *S'obbliga d'ergere in persona detto altare nella chiesa del ven. Collegio di Zagrabia, e di assistere a detta erezione sin alla sua perfezione.*

All'incontro il molto reverendo P. Giacomo Pettinati rettore del Collegio della comp^a di Gesù in Zagrabia s'obbliga di pagare al sig^{re} Francesco Robba per tutta l'accennata opera, condotta, ed erezione R 2000, dico fiorini alemani due milla: item di far scaricare tutti i marmi condotti alla riva sopradetta dalle zattare in terra, e di condurci co' suoi carri e manzi sin' al collegio accennato di Zagrabia: Item di contribuire i materiali necessarij, e pagare le opere a muratori e facchini applicati all'erezione dell'altare; item di provvedere a sue spese il sig^{re} Fran^{co} Robba con qualche altro suo lavorante d'abitazione, ed alimenti sin all' opera terminata.

Questo contratto fù approvato ed accettato d' ambe le parti, e per conferma sottoscritto, e roborato coll'impronto del proprio sigillo.

— (L. S.) Pietro Buzzi rettore del collegio di Lubiana m. ppa. — (L. S.) Francesco Robba scultore di pietra in Lubiana m. ppa.¹⁾

Ugovor dakle sklapa rektor kolegija isusovačkoga u Ljubljani Petar Buzzi u ime zagrebačkoga kolegija s Franjom Robbom, koji je u ono doba radio i za ljubljansku isusovačku crkvu, a radi se o izradbi i podignuću oltara u kapeli sv. Ignacija, za koji je majstor predložio i nacrt. Franjo Robba obvezuje se:

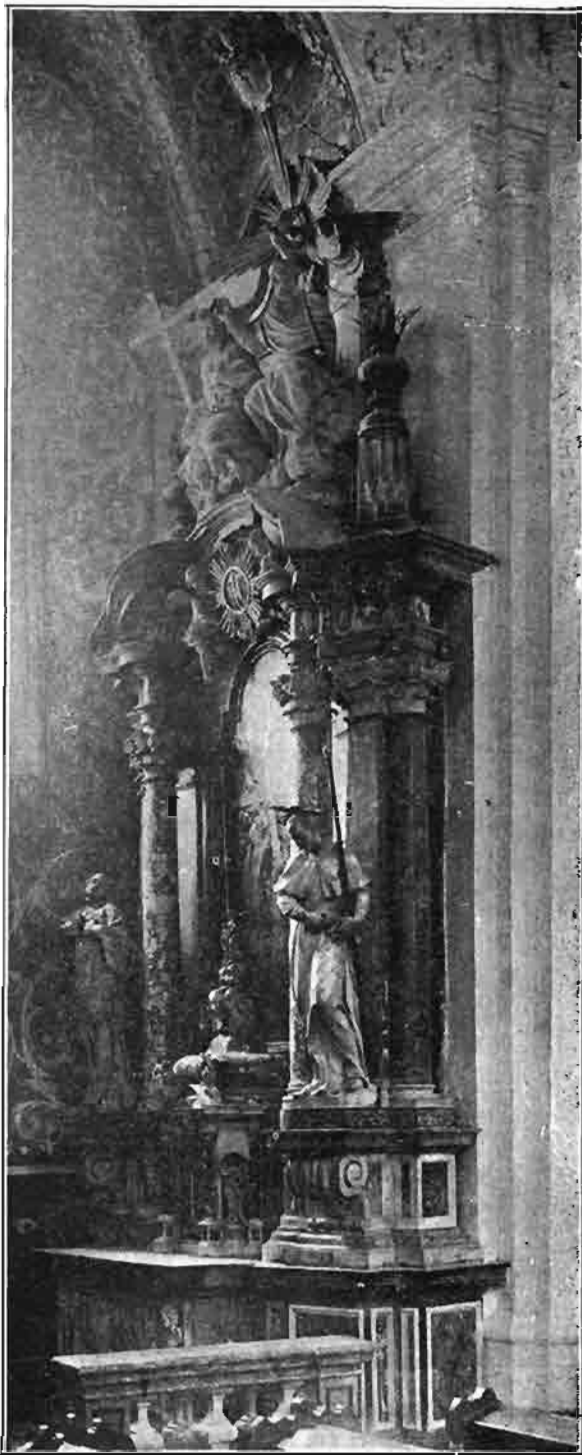
¹ Ug. drž. arkiv. Acta colleg. S. I. Zagrab. irreg. VII n. 287. Prepisao sam ugovor točno i pri-

držao neke nedosljednosti, a ispravio samo očite pisarske pogreške.

1) Da će na svoj trošak načiniti oltar zajedno s tabernakulom, menzom, autependijem, podnožjem (gdje stoji svećenik) i stubama, tarac u kapeli, kameni poklopac grobnice usred taraca, balustradu sa željeznim na običajni način cvijećem urešenim vratima, uopće cijeli oltar sa svim pripacima prema pridonesenom nacrtu iz dobrih, čvrstih i lijepo bojadisanih mramora, pa da će kod cijeloga posla nastojati da se drži točnih mjera i razmjera prema veličini i položaju kapele. Glavna slika žrtvenika bit će izrađena kistom, tako da se taj posao njega ništa ne tiče.

2) Da će vlastitom rukom izraditi kipove presv. Trojstva, sv. Franje Ksaverskoga, bl. Franje Regisa i dva anđela, koji nose veći štiti s imenom Isusovim, pa da će isklesati i spomenute kipove i spomenuti veći štiti, zatim manji štiti za grb dobročiniteljev, kapitele i baze stupova i pilastera, uresne pločice, andeoske glavice na raznim mjestima i sve ostale bijele dijelove u denoveškom mramoru, koji ima da bude sjajan i, koliko je moguće, bez pruga, osobito kod kipova. Držanje i kretnje svetaca odredit će rektor ljubljanskih isusovaca.

3) Da će dva cijela veća okrugla stupa načiniti iz afrikanškoga mramora s lijepim šarama, a dva polustupa na skrajnjim uglovima žrtvenika od kranjskoga mramora, koji također ima da bude lijepo išaran. Četiri pilastra iza kipova svetaca, zatim okvir okolo slike u sredini oltara imaju biti iz crvenoga francuskoga mramora. Pozadina oltara bit će iz žutoga veroneškoga kamena, a uresne ploče

Sl. 113. Žrtvenik sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu.

i ostali uresi dijelom iz šarenoga afrikanskoga, dijelom iz crvenoga francuskoga, a dijelom opet iz žutoga veroneškoga. Gornji i donji rub donjega dijela oltara, te podnožja pod bazama kipova bit će iz crnoga mramora, koji ima biti sjajan i

Sl. 114. Kip sv. Franje Ksaverskoga na žrtveniku sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu.

čist, a sve ostalo može biti iz domačega (t. j. ljubljanskoga) i kranjskoga mramora prema predočenom nacrtu.

4) Da će izraditi na žrtveniku tabernakul sa podnožjem i kupolom, pa da će na vrhu kupole, gdje se ima uticati krst i izlagati presveto otajstvo, načiniti dvije glave kerubina. Na vijencu će postaviti kip presvete djevice sa djetetom u naručaju. S obadvije strane tabernakula načinit će dva anđela kako se mole bogu. Uokolo bit će četiri uvijena stupa iz crvenoga francuskoga mramora i još četiri anđelića, (od kojih dva) u lijepo udešenim i urešenim nišama. Napokon mora tabernakul imati dvije volute od žutoga veroneškoga mramora. Tako cijeli tabernakul ima da bude izrađen iz finih vrsti mramora.

5) Da će dati na svoj trošak načiniti monogram Kristov sa zrakama oko njega, te zrake nad svim trim osobama u presv. Trojstvu, nad sv. Franjom Ksaverskim i Franjom Regisom, te nad blaženom djevicom i nad malim Isusom, i to sve od bakra, koji ima da bude dobro pozlaćen u vatri.

6) Cijeli će oltar sa svim pripacima svršiti u roku od jedne godine po prilici. Na svoj će trošak dati cijeli oltar dovesti iz Ljubljane Savom sve do onoga mjesta, koje je udaljeno po prilici jednu uru od Zagreba, a gdje se obično istovariva i ostala roba, koja je određena za Zagreb.

7) Osobno će oltar u crkvi podići i biti prisutan kod posla u crkvi, sve dok oltar ne bude posve gotov.

Naprotiv se obvezuje rektor zagrebačkoga isusovačkoga kolegija,

da će majstoru za cijelu izradbu, dopremu i podignuće isplatiti 2000 rajnskih forinti. Dat će na svoj trošak istovariti dijelove žrtvenika sa splavi i odvesti ih na svojim

kolima i volovima do crkve. Dat će potrebni materijal, plaćat će radnike, koji su potrebni kod postavljanja, te će Robbi i jednome njegovome radniku davati stan i opskrbu, sve dok posao ne bude svršen.

Kako se vidi, ugovor je veoma opširan, što zapravo nije bilo nužno radi oblika, jer je bio priložen nacrt, ali je bilo potrebno poradi materijala, koji je bio raznolik i različite vrijednosti. Ugovor je načinjen točno prema nacrtu, a pri njegovom tekstiranju morao je sudjelovati i Robba, jer su upotrijebljeni čisto strukovni izrazi, od kojih su neki uzeti iz venecijanskoga. Ako sravnimo ugovor sa žrtvenikom, kako još danas stoji, moramo se diviti majstoru, koji je u izvanrednoj mjeri udovoljio preuzetim obvezama.

Crkva je svete Katarine otegnuta građevina, koja jako sjeća na najpoznatije barokne isusovačke hramove. Graditelju, koji je uredio unutrašnjost crkve, svakako su bile poznate rimske isusovačke crkve, napose // *Gesù*, djelo Vignolino. Različite prilike dakako nisu dozvoljavale, da se unutrašnjost crkve // *Gesù* naprosto kopira, ali u koliko se je to dalo, prenesena je ta crkva u sv. Katarinu. Uz glavnu lađu nalaze se lijevo i desno po tri kapele, duboke do 3½ metra. Prve dvije do svetišta široke su 4½ m, a za zadnju preostalo je 5 metara. Te su kapele otvorene cijelom širinom prema lađi, a gore polukružno svodeni otvori razmjerno su veoma visoki. Od luka pa do crkvenoga svoda bilo je još dosta prostora, koji je trebalo nekako ispuniti. Tu su se u štuku izradili bogato iskićeni grbovi darovatelja s napisima, a iznad svega toga bilo je još mjesta, da se načine željezne rešetke malih korova, koji se nalaze nad kapelema. Kako dubljina tih kapela nije velika, nisu se mogli načiniti prolazi iz jedne kapele u drugu, a prozori nisu dozvoljavali, da se oltari postave uz uzdužne stijene crkve. Zato su žrtvenici prislonjeni uz uske zidove, koji su bliži svetištu. Kapele su u glavnom uređene u godinama 1721.—1726., pa su sa svojim do vrha kapela sižućim žrtvenicima sve bile jednako urešene. Šteta je, da to danas više nije tako, jer je žrtvenik u zadnjoj kapeli desne strane maknut sa svojega mjesta. Sve su kapele bogato ure-

Sl. 115. Kip sv. Franje Regisa na žrtveniku sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu.

šene štukom, i to ne samo ornamentima, nego i reljefima, a svaka je imala svoju grobnicu, pa je u nekima sačuvan po koji nadgrobni spomenik.

Kada su već sve kapele bile urešene, preostala je još prva na lijevoj strani. Za ovu je nadbiskup ostrogonski i knez primas ugarski Mirko Esterhazy bio odredio

Sl. 116. Gornji dio žrtvenika sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu.

oveću svotu, tako da je bilo moguće, da se u ovu kapelu postavi kameni žrtvenik, dok su u ostalim kapelama drveni, a posao da se povjeri majstoru, koji je uživao dobar glas, te pružao jamstvo, da će se stvoriti valjana umjetnina. Tako je došlo do ugovora od 20. aprila 1727. s ljubljanskim kiparom Franjom Robbom.

Nad tom je kapelom u lađi sličan ures kao i nad svim ostalim kapelama. Nad lukom ulaza izrađena su u štuku dva anđela sjedeći. Lijevi drži u jednoj ruči

balustradom. U glavnom je balustrada izrađena iz crvenkastoga kranjskoga mramora, ali se različito profilirani stupovi te balustrade izmjenjuju s takvima iz bijeloga kararskoga mramora. U sredini su 95 cm široka dvokrilna željezna vrata, kojima su čvrsti kovani okviri rukom gravirani, a ti su okviri ispunjeni hvojama iz željezne šipke sa listovima, koji su rukom kovani. Stepenica, kojom se stupa u ovu kapelu, od crnoga je kamena za razliku od stepenica u ostalim kapelama, koje su iz paragona. Tarac je kapele načinjen iz crnih i bijelih mramornih ploča, koje imaju oblik istostraničnih šesterokuta. Ove nisu položene u istom smjeru, nego jedna okomito na drugu, tako da ih je po četiri zatvaralo manje kvadratične prostore, koji su se ispunili s pločama crvenoga vapnenca. U sredini je kapele, omeđena uskim rubom iz crvenoga vapnenca, četverostrana ploča iz paragona, koja zatvara grobnicu.

Stepenica pred oltarom, na kojoj stoji svećenik, od sivoga je vapnenca, ali je u nju umetnuta crna mramorna ploča s jednostavnim bijelim ornamentima. Danas je ta kamena stepenica pokrivena drvenom, a da to prije nije tako bilo, tome je dokaz činjenica, da je kamen dosta istrošen.

Donji dio oltara ispunjuje cijelu dublinu kapele. Antependij je razdijeljen u tri polja i veoma bogato urešen. Srednje je polje veoma široko, dok su dva postrana, lijevo i desno, sasvim uska. Sva tri su uokvirena profilovanim bijelim okvirima. Na srednjem je polju na pozadini iz žutoga veroneškoga mramora bogat ornament iz bijeloga mramora, koji gore izlazi na protivne strane iz dva stilizovana roga obilja, te se dolje sastaje opisav srololik prostor, u koji je umetnuta ispupčena ploča afrikanskoga mramora (crni temelj s velikim crvenim i bijelim pjegama). U postranim su poljima, također na pozadini iz giallo di Verona, gore anđeoske glavice, a ispod njih grančice s jabukama i kruškama, sve to iz bijeloga mramora. Prema krajevima lijevo i desno donji se dio oltara suzuje u prelomljenoj crti, a uslijed toga nastaju ravne plohe različite širine okrenute prema raznim stranama. Te su plohe urešene ulaštenim pločama raznobojnoga mramora, najviše rosso di Francia, koje su uokvirene bijelim okvirima. Gore i dolje obrubljen je taj donji dio žrtvenika širokim profilovanim vijencima iz crnoga mramora.

Na ovako solidno i precizno građenom temelju konstruiran je srednji glavni dio oltara, kojemu je sredina daleko natrag pomaknuta, da se dobije mjesta za dosta veliki tabernakul, dok strane njegove u glavnom slijede konture donjega dijela žrtvenika. Srednjoj je plohi pozadina blijedožuta, giallo di Verona, a u tu je pozadinu umetnuta uljena slika na platnu. Okvir joj je od crvenoga francuskoga mramora, koji ima izvana naokolo uski bijeli rub, da se bolje istakne od žute pozadine. Sačuvana je još stara uljena slika, ali dosta trošna, te se na njoj vidi otisak okvira, na koji je napeta. Više puta je prelakovana, a i popravljana. Kako je ta slika dosta dobra, zaslužila bi, da ju popravi valjan stručnjak. Prikazan je sv. Ignacije u misničkom odijelu s kazulom, kako kleči i moli raširenim rukama. Pred njim i nad njim razne vizije.

Lijevo i desno od ove slike stoje slobodno glatki stupovi iz afrikanskoga mramora, a iza njih kao njihova projekcija bijele lezene. Do tih stupova su uglati dosta duboki pilastri iz crvenoga francuskoga mramora, a pokraj ovih kao skrajnji rubovi oltara po prilici do tri četvrtine vidljivi stupovi iz izabranoga sivkastoga kranjskoga mramora s tankim bijelim i širokim crvenim žilama. Sve ovo stupovlje ima baze i kapitule iz bijeloga kararskoga mramora.

Pred uglatim pilastrima stoji lijevo i desno po jedan kip visok 145 cm. Lijevo sv. Franjo Ksaverski u roketi, koju je otkopčao te obim rukama pokazuje svoje srce, iz kojega se diže plamen. Desno sv. Franjo Regis u redovničkoj haljini, s putničkim štapom, držeć s obim rukama rubac za brisanje znoja.

Ni stupovi ni kipovi nisu neposredno postavljeni na donji dio oltara, nego stoje na 76 cm visokom podnožju, koje gore i dolje ima profilirane vijence iz crvenkastoga kranjskoga mramora, a između tih vijenaca je bogato raščlanjeno te urešeno pločama raznobojnoga mramora u bijelim okvirima. Da se bijele baze stupova i kipova bolje istaknu od ovoga podnožja, podmetnut im je crn 15 cm visok rub, kojemu je ornamentiranjem uzet preveliki sjaj, tako da kontrast ne bude previše napadan. Nad stupovljem je visok epistil bogato urešen afrikanom, a na njem vijenac sa zabatom iz crvenoga ljubljanskoga mramora u formi luka. I vijenac i zabat su u sredini prekinuti, a preostali su okrajci zabata zaobljeni. U praznom prostoru nad oltarnom slikom drže dva anđela štit iz crnoga mramora s bijelim rubom, na kojem se nalazi bronsan monogram Kristov IHS u vijencu od sunčanih zraka.

Gornji dio oltara, mnogo plići od srednjega, načinjen je u glavnom od crvenoga ljubljanskoga mramora. Zabac mu je veoma visok i isprekidan, a na stranama završuje u volute, na kojima stoje crne kamene vaze, iz kojih sukljaju plamenovi. Pred crnu pozadinu postavio je umjetnik grupu presv. Trojstva isklesanu iz bijeloga mramora. Na oblacima sjede desno Bog Otac sa žezlom u ljevici i na blagoslov uzdignutom desnicom, a lijevo Bog Sin s križem u desnici. Pred njima je zemaljska kruglja s pojasima iz giallo di Verona i bronsanim križem, položena na dvije anđeoske glavice. Gore u zabatu načinjen je Duh Sveti u obliku goluba s raširenim krilima na bronsanoj ovalnoj pločici ovjenčanoj sunčanim zrakama.

Najljepši dio oltara imao je da bude tabernakul. Ima oblik šesterokutnoga hrama s kupolom, koja sjeća na lukovicu. Izrađen je iz mnogo komadića raznobojnoga mramora, ponajviše bijeloga. Na četiri vidljiva ugla postavljena su četiri uvijena stupa iz rosso di Francia s bijelim bazama i kapitelima. Lijevo i desno stoji između dva stupa po jedan anđeo pred plitkom crnom nišom. Isprekidani vijenac u sredini je nešto proširen u bazu poduprtu anđeoskom glavicom, na koju se ima postaviti kip Majke Božje s Isusom u naručaju, što se sada nalazi na vrhu kupole. Kipić je taj prigodom potresa pao te se prelomio, a loše je popravljen. Majka Božja sjedi na oblacima, u kojima su u reljefu izradene dvije anđeoske glavice. Zabac ima oblik luka te je u sredini prekinut. Na preostalim okrajcima kleči po jedan herub. Kupola je načinjena iz bijeloga mramora, ali su uloženi listovi i drugi ornamenta iz raznobojnoga kamena: crvenoga, žutoga, crnoga i afrikana. Mnogo je pokvareno tim, što su se upotrijebile i jake boje. Na vrhu kupole su dvije anđeoske glavice. Jedna od njih ima na tjemenu široku duboku rupu, u koju je nekada sigurno bio utaknut križ ili nizak stalak, na kojem se je izlagao sanctissimum. Dolje se u pozadini vidi na svakoj strani po jedna voluta iz giallo di Verona, koje služe kao potpornji za tabernakul. Na svakoj od njih kleči jednim koljenom anđeo. Velika bronsana vrata s iskucanim uresom iz istoga su valjda vremena, ali bez velike umjetničke vrijednosti.

Na vrhu oltara pričvršćen je na željeznoj šipki grb darovateljev isklesan na bijelom mramornom štitu s križem, biskupskim štapom i mitrom. Grb je razdijeljen

u četiri polja, od kojih prvo i četvrto prikazuju biskupa sa 3 strjelice, a grif iz grba Esterhazyjeva pomaknut je na drugo i treće polje. U sredini na malom štitu rimska brojka VI.

Majstor je prema ugovoru nad glavama pojedinih figura izradio zrake u bronzi, koja je jako pozlaćena. Na kipu sv. Franje Regisa te su zrake sačuvane, dok ih na glavi sv. Franje Ksaverskoga danas nema, ali se po čavlu na tjemenu vidi, da su nekada tu bile. Bog Otac ima na glavi trouglatu zvijezdu, dok Bog Sin ima zrake slične onima na glavi sv. Franje Regisa. Majka Božja imala je oko glave nimbus od žice sa zvijezdama, koji je sada otkinut.

Oltar je za vrijeme potresa g. 1880. jako stradao, ali nisam mogao točno ustanoviti, što je sve tom prilikom bilo oštećeno. Kip sv. Franje Ksaverskoga pao je na zemlju, pa se je razbio u više komada, koji su dosta spretno opet sastavljeni. Čini se, da je pao i kip Boga Oca, jer se ispod koljena vidi mjesto, gdje je naknadno sastavljen. Osim toga odbijeni su mu prsti desne ruke. Nekim su anđelima polomljena krila, a čini se, da su se polomili i neki konstruktivni dijelovi. Najgore je stradao kipić Majke Božje sa tabernakula. Uslijed pada odlomila se Majci Božjoj glava, koja je kasnije loše pričvršćena, tako da bi se morala čestito popraviti. Osim toga je u više komada razbijena tanka pločica, na kojoj kipić stoji. Sada je oltar opet dosta dobro postavljen, ali bi kipar na njem još imao posla.

Oltar sv. Ignacija u crkvi Sv. Katarine veoma je uspjelo djelo visokoga baroka, pa ako i nije ni iz daleka najveća, to bi ipak mogla biti najskladnija radnja Robbina. Poslužio se svim sredstvima, što su ih upotrebljavali arhitekti visokoga baroka, ali u nešto ozbiljnijoj formi, pa je tako stvorio djelo, koje svojom skladnošću osvaja gledaoca. Različitim sredstvima nastojao je majstor, da nam stavi pred oči nemirnu masu, koju teško možemo obuhvatiti jednim pogledom. Cijeli je oltar bogato raščlanio u vertikalnom i horizontalnom smjeru i tako stvorio različite plohe, koje valja gledati s različitih strana. Vijenci i zabati čine dojam, kao da je više slojeva materijala potisnuto od neke sile u različitim smjerovima, a onda da su se u nekom položaju ipak mogli ustaliti. U svem je ipak konsekventno proveo simetriju. Osobito je oltar trebao da djeluje na gledaoca raznobojnošću svojega materijala. Dok su kod oltara samoga boje još manje žive, kod tabernakula ta jakost boja upada upravo u oči. Uopće se tabernakul čini ljepšim u okviru žrtvenika nego li bi djelovao sam po sebi. Majstor je pri njegovoj izradbi upotrijebio oblike, što ih je uzeo s velikih spomenika, pa akoprem su ti oblici i umjereniji i manje nemirni, to kod ovako malenoga predmeta ipak djeluju prejako na naše današnje oko. Tako i preveć žarke različite boje na malenim plohamo ne djeluju skladno i umaraju oko. Mnogo skladnije djeluje tabernakul, što ga je načinio za glavni žrtvenik crkve sv. Jakova u Ljubljani, koji je nešto bogatiji u oblicima, a ima sasvim sličnu kupolu (Vidi sliku u „Dom in Svetu“ 1902. str. 688.).

Robba je bio veoma valjan majstor, koji je i mnogo znao i nastojao, da iz njegove ruke ne izađe polovičan posao. Ali prvorazredan umjetnik nije bio. Pri izrađivanju kamenih kipova on je pazio na svaku sitnicu u tehničkom pogledu, ako je tim mogao da poveća traženi efekat, ali je i u umjetničkom pogledu nastojao da pruži sve, što je znao i mogao. Figure Franje Ksaverskoga i Franje Regisa majstorski

su izrađene. Kod prvoga se jasno vidi na licu onaj izražaj gorljivosti, koji majstor nije ni najmanje zanemario radi toga, što obični gledalac tu figuru gleda samo odozdo. Treba se popeti na propovijedaonicu i s nje gledati na lice svečevo, pa će se vidjeti, kako je majstor nastojao, da nam što savršenije prikaže izražaj toga lica. Lice sv. Franje Regisa ima posve individualne crte i na njem se izrazuje umornost. Za izradbu ovih kao i za ostale kipove uzeo je majstor kao materijal fini kararski statuario, ali je i tu, kako se čini, kod izbora bio veoma oprezan. Figura je sv. Franje Ksaverskoga prikazana u roketi s bogatim naborima, dakle u platnenoj kaljini, pa je tu mogao uzeti kamen s nešto plavkastim prugama. Drugi svetac ima glatku redovničku haljinu, pa je za tu figuru majstor izabrao nešto žučkast mramor. Veliku vještinu pokazuje u izrađivanju anđeoskih figura. Na ovom ih je oltaru načinio dosta velik broj, a svi su različiti licem, odjećom i držanjem. U modeliranju gologa čovječjega tijela, čini se, nije majstor imao velike spretnosti. To se vidi kod grupe presv. Trojstva, napose kod gologa gornjega tijela Isusova.

Robba je prije sastavka ugovora podnio najprije crtež, koji je po svoj prilici potjecao od njegove ruke, ali nije sadržavao ništa, što već ne bi bio drugdje vidio. Napose se čini sigurnim, da je poznavao radnje, što ih je bio izradio padre Andrea Pozzo, a osobito njegov krasni žrtvenik sv. Ignacija u istoimenoj crkvi u Rimu. Osim toga se Robba po svojim ornamentima, osobito onima na antependiju, koji izgledaju, kao da su načinjeni od tijesta, prikazuje kao učenik venecijanske škole, koja je u alpinskim krajevima bivše monarkije ostavila mnogo tragova.

Ako taj žrtvenik i jeste sam po sebi veoma skladna tvorevina, to je nažalost tako nespretno smješten, da ga se čovjek ne može naužiti, kako bi htio. Robba je doduše imao da uredi cijelu kapelu, tako da je on za cijelo njezino uređenje i odgovoran, ali on nije mogao da ju proširi, a nije mogao ni prisloniti žrtvenika uz glavnu stijenu crkve, što bi svakako bilo bolje. Ovako se žrtvenik vidi iz lađe sa strane, a tko ga želi vidjeti sprijeda, mora unići u kapelu samu, gdje mu stoji preblizu, tako da ne može lako pogledom obuhvatiti cijelu građevinu, koja je oko 8 $\frac{1}{2}$ m visoka. U kapeli je osim toga sivi granitni spomenik bana Franje baruna Vlašića umrloga g. 1840., a tu se nalaze i ograđene stube, koje vode na propovijedaonicu. Sve to smeta mirnom gledanju i uživanju toga Robbinoga djela.

2. Žrtvenik u bivšoj kapeli Bl. Dj. Marije Loretske u crkvi sv. Katarine (sl. 118.)

Robba se bio obvezao, da će oltar sv. Ignacija svršiti u roku od po prilici godine dana. Taj mu je rok, kako se čini, bio prekratak, pa je oltar postavljan po svoj prilici tek oko Božića 1728. Svakako je Robba 2. siječnja 1729. u Zagrebu, gdje s rektorom zagrebačkoga isusovačkoga kolegija Saverijem Barcijem sklapa novi ugovor radi postavljanja žrtvenika u kapeli Bl. Dj. Marije Loretske.¹⁾ U tom se ugovoru Robba, koji se potpisuje *scultore et architetto*, obvezuje:

. . . . . *di far a spese sue tutto l'altare osservando il disegno da lui presentato, e tutte le particolarità qui dentro specificate: quindi il primo scalino che va a traverso di tutta la capella, दौरa essere di paragone. Lo spazio che da questo scalino si diffonde fin' alle due porte che fiancheggiano l'altare दौरà essere tutto*

¹ Ug. drž. arkiv. Acta colleg. S. I. Zagreb. irreg. fasc. VII n. 289.

salizzato di lastre bianche e negre a sessangolo. Il scalino dell'altare di pietra rossa di Lubiana. La pradella di paragone con in mezzo una stella a raggi bianchi e rossi. La cimasa come pure la base del paliotto di bianco di Carara. Il paliotto medesimo dell'istesso bianco di Carara con in mezzo uno specchio d'Africano ben colorito circondato da cartelli a basso rilievo, e altri rimessi di giallo di Torre e rosso di Francia. I due fianchi posti in profilo di bianco di Carara con rimessi compagni a quelli del

Sl. 118. Ostatak žrtvenika bivše kapele Bl. Dj. Marije Loretske u crkvi sv. Katarine u Zagrebu.

paliotto, e con la base di pietra rossa di Lubiana. Sopra la mensa due scalini di rosso di Verona. Sopra questi uno scudo cinto da due cartelli di giallo di Torre, due festoni e due teste d'angeli di bianco di Carara. In mezzo a detto scudo un'immagine alta due piedi di S. Anna, quale a sue spese farà egli da buon penello copiare da quella che si venera nella chiesa dei padri Gesuiti in Lubiana con il suo cordone in-

torno di legno indorato. Ai due fianchi dell'altare una porta per parte di pietra rossa di Lubiana suazzata e lustra, e supra ogni porta un poco di cornice della medesima pietra.

Ostale su ustanove ugovora slične onima u prijašnjem ugovoru. Majstor će svršiti žrtvenik po prilici do konca kolovoza iste godine. Dijelove će žrtvenika na svoj trošak dovesti Savom do Kraljevoga Broda kod Zagreba, a odavde će se za otpremu dalje brinuti kolegij. Za cijeli posao dobit će majstor 500 njemačkih forinti, i to polovicu odmah, a polovicu onda, kada oltar bude postavljen. Ugovor imade dodatak pisan rukom istoga pisara, koji je pisao i ugovor. Tu se spominje, da je obvezan da taraca bijelim i crnim šesterokutnim kamenim pločama cijeli prostor kapele iza oltara te prostor u crkvi od prve skaline kapele sve do crkvenih klupa. Za ovaj će mu se posao plātiti još dalnjih 110 forinti.

Robba ovaj posao nije svršio u određenom roku, nego je radio još cijele godine 1730. U spisima ima i njegova namira od 25. siječnja 1731., u kojoj priznaje, da je na razne mahove primio od isusovačkoga kolegija zagrebačkoga u svemu 2200 forinti, a ostatak od 460 forinti da će primit na određeni dan u Ljubljani.¹⁾ Kako se vidi, dobio je 50 for. više, nego je bilo pogođeno za sve poslove, za koje znamo. Da li je bio obavio još kakav posao, o kojem ne čujemo ništa, ili je po svojem običaju tražio i dobio nadoplatu, ne može se iz spisa razabrati.

Po opisu, što nam ga daje ugovor, ne bi nam bilo moguće, da si predstavimo, kako je zapravo taj oltar izgledao. U ugovoru zapravo nije opis ni morao biti točan, jer je bio priložen nacrt, a važno je bilo samo to, da se točno ustanovi građevni materijal. Kapela Bl. Dj. Marije Loretske ne postoji više, pa se je i oltar iz nje morao prenijeti na drugo mjesto, ali nažalost ne sav. Kapela je loretska bila prostrana, tako da se je oltar mogao razviti u širinu, a jer je bila niža, nije ni oltar trebao da bude visok. Kada je kapela bila porušena, nije se u crkvi sv. Katarine moglo naći mjesto, kamo bi se mogao prenijeti cijeli žrtvenik, a kako se je željelo, da taj žrtvenik u crkvi ostane, to su prenijeli samo njegov srednji dio u kapelu sv. Barbare. To je zadnja kapela na desnoj strani crkve, u kojoj se nalaze postrana vrata, što vode na dvorište, i nov kip presv. Srca Isusova.

Kapela je sv. Barbare bila ukrašena i uređena u isto vrijeme, kada i ostale kapele u crkvi. Nad njom je grb erdedijanski (iz točka rastući jelen), a pod njim napis: *In honorem /S. Barbarae f. f. 1721./ Ill. D. C. Emer. Georg. Erdödy de Mon. M. Cl. et Com. Var. P. C. S. C. Rqe M. Cet. Con. Her. Arc-ac C-L-R-V. Cap.* U kapeli je bio drven oltar sv. Barbare, koji je uklonjen, da se načini mjesto za ovaj kameni.

Donji je dio oltara visok 97 cm, te ima oblik sarkofaga, koji je dug 160 cm. Dolje i gore su profilovani vijenci iz bijeloga kararskoga mramora. Sarkofag je i sprijeda i sa strane obložen svijetložutim mramorom, koji umjetnik u ugovoru zove giallo di Torre (Tori), a isti je kamen kao i giallo di Verona. Na uglovima su rubovi od bijeloga kararskoga mramora, a od istog su kamena načinjeni i ornamenti na antipendiju (*paliotto* u ugovoru). Ovaj je ornamenat sličan onome na antipendiju oltara sv. Ignacija, ali je nešto bogatiji. I tu je u srcolikom prostoru, što ga taj

¹ Ibid. n. 288.

omamenat okružuje, umetnuta ispupčena ploča afrikana. Isto tako su manji komadići afrikana uloženi u gornjim uglovima antipendija. Nad menzom načinjene su u pozadini dvije stepenice od rosso di Verona. Gornja je stepenica u sredini prekinuta, a tu je umetnut ovalni medaljon visok 70 cm. Okvir je medaljona giallo di Verona na crnoj podlozi. S lijeve i desne strane poduprt je medaljon jakim volutama iz giallo di Verona, a s gornjega kraja odvaja se prema svakoj strani po jedan bijeli feston, koji se dotiču voluta. Nad medaljonom su dvije andeoske glavice. U medaljon je umetnuta uljena slika sv. Ane, kako podučava Bl. Dj. Mariju, koja pred njom kleči. Slika je načinjena od spretnoga majstora, ali je veoma slaba. Da li je zbilja kopija originala, koji se je nalazio u bivšoj ljubljanskoj isusovačkoj crkvi, nije se moglo ustanoviti, jer dotične slike, kako mi kaže prof. Tkalčić, koji je na moju zamolbu u tu svrhu crkvu posjetio, tamo više nema.

Svih ostalih dijelova žrtvenika, što ih spominje ugovor, danas više nema, a to je šteta, jer se oltar u ovom obliku, napose njegov donji dio, ne reprezentira jako povoljno. Mnogo smeta, što je oltar sasvim nizak, a smješten je u tako visokoj kapeli. Visoki drveni križ, koji je sada smješten nad oltarom, ne može da ispravi tu pogrešku.

3. Oltari Sv. Barbare i Sv. Katarine u prvostolnoj crkvi. (sl. 119—128.)

U svojem listu od 17. dec. 1729., upravljenom nadbiskupu Esterhazyju spominje rektor zagrebačkih Isusovaca, da su članovi kaptola zagrebačkoga, zadivljeni oltarom sv. Ignacija, obvezali umjetnika, da načini četiri nova žrtvenika za prvostolnu crkvu. U arhivalnom materijalu zagrebačkoga kaptola nije se našlo potvrde za to, da je Robba načinio ili barem imao da načini četiri oltara za stolnu crkvu. Sačuvao se samo ugovor za dva oltara, datiran od 11. decembra 1727. Ako su članovi kaptola zagrebačkoga taj ugovor načinili „excitati animatique hoc quasi exemplo“ (t. j. žrtvenikom sv. Ignacija), kako se to veli u listu, onda bi se moralo uzeti, da je početkom prosinca 1727. žrtvenik Sv. Ignacija već stajao. Buduć to, kako sam gore spomenuo, nije vjerojatno, to će biti, da su ili vidjeli samo nacrt, ili da ovaj ugovor ne stoji u savezu s ona četiri oltara, što ih spominje list rektorov.

Tkalčić u svojoj knjizi „Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada“ (Zagreb 1885.) str. 77 i 82 opširno opisuje ove žrtvenike, a znao je za gore spomenuti ugovor. Prema tome ugovoru su fundatori obiju žrtvenika kanonik katedralne crkve Matija Mužinić i upravitelj biskupskih dobara Andrija Grličić. Oni potpisuju i ugovor, u kojem majstora nazivlju „sculptor et architectus, alias civis Labacensis“. Sam majstor nije se na ugovoru potpisao.¹⁾

Oba su oltara načinjena prema nacrtu, koji je majstor podnio. Oba su imala biti sasvim jednaka *quo ad marmora, altitudinem, latitudinem reliquamque symetriad*, a različiti su imali biti po oltarnim slikama i po kipovima. Najprije je majstor imao da svrši oltar sv. Katarine djevice i mučenice, koji je imao da bude postavljen do uskrsa godine 1729. Drugi oltar, posvećen sv. Barbari, imao se postavljati osam mjeseci kasnije. Inače su za način dopreme u Zagreb te za samo postavljanje u crkvi učinjene iste odredbe kao i kod prijašnjih žrtvenika. Za svaki od

¹ Acta ant. fasc. 101 n. 51.

ovih žrtvenika imao je majstor dobiti 1600 forinti, a od cijele svote 100 forinti unaprijed.

Za oltarne slike određeno je, da budu izrađene u kamenu i to *in mezzo rilievo*. Na oltaru sv. Katarine imali su biti ovi kipovi svetaca: desno sveti Franjo Saleški, lijevo sv. Filip Neri, a gore sveti Andrija apoštol. Na oltaru sv. Barbare imao je da načini desno sv. Bartola apoštola, lijevo sv. Stjepana prvomučenika, a gore sv. Matiju Apoštola.

Ova dva oltara nije majstor svršio u ugovoreno vrijeme. Na ugovoru nalaze se bilješke, po kojima je 4. septembra 1730. dobio za oltar sv. Katarine 500 forinti, a 24. siječnja 1731. „dum perfecisset aram S Catharinae“, daljnjih 500 forinti. Grličić je Robbi ostao za ovaj oltar dužan još 300 forinti, koja mu je svota isplaćena iz crkvenih sredstava tek g. 1746. Oltar sv. Barbare svršio je majstor sigurno

Sl. 119. Oltar sv. Barbare, prije u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, sada u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama.

tek kasnije, ali ne znamo kada. Tkalčić misli, da ga je postavio oko g. 1733., ali to nagađanje nije potkrijepljeno nikakovom viješću.

Po ovom kratkom opisu u ugovoru Tkalčić je te oltare u crkvi lako mogao ustanoviti. Oltar sv. Katarine stajao je u sjevernom dijelu lađe kraj prvoga stupa do svetišta, a oltar sv. Barbare odmah do njega kraj prvoga stupa južnoga dijela lađe. Prigodom obnove stolne crkve oba su ova oltara prevežena u župnu crkvu u Varaždinskim Toplicama. Oltar sv. Katarine postavljen je ovdje kao glavni u svetište, te je doživio neke promjene. Budući da je župna crkva u Varaždinskim Toplicama posvećena sv. Martinu biskupu, to je iz oltara izvađen reljef sv. Katarine te uzidan u lađi, dok je u oltar umetnuta uljena slika sv. Martina u istoj veličini. Oltar je i više postavljen te ima tri visoke stepenice. Osim toga je i gornji dio oltara dobio drugi oblik. Oltar sv. Barbare postavljen je na lijevoj strani svetišta.

Majstor je bez dvojbe oba oltara izradio sasvim jednako, a kako je oltar sv. Barbare zadržao svoj stari oblik, što mu ga je Robba dao, to ćemo po njem morat prosuđivati i oltar sv. Katarine, sada sv. Martina. Oba su oltara, kako je to Robba obično radio, po svoj prilici imala samo jednu stepenicu od kamena. Kod oltara sv. Barbare i danas je samo jedna stepenica iz kamenitih ploča načinjena u novije vrijeme. Donji je dio žrtvenika izrađen sasvim onako, kao i donji dio oltara sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine. Antipenpij ima na tamnožutoj pozadini sasvim sličan omamenat, koji okružuje sroliku ispupčenu ploču afrikana. Lijevo i desno su andeoske glave i pod njima grančice s plodovima. Prema lijevoj i desnoj strani suzuje se donji dio oltara u prelomljenoj crti, koja stvara više s raznih strana vidljivih ploha urešenih raznobojnim mramornim pločama u bijelim okvirima. Gore i dolje ima taj dio oltara profilovane vijence iz crnoga kamena.

Srednji je dio oltara sličan onome kod oltara sv. Ignacija, ali je mnogo jednostavniji. Stupovlje je na niskom podnožju poredano slično, a i tu je samo prvi stup sasvim izrađen te je od afrikana. Kipovi lijevo i desno nisu naprijed pomaknuti kao kod oltara sv. Ignacija, nego su postavljeni sasvim na krajeve. Oltarna je slika u jednostavnom gore zaokruženom okviru od raznobojnoga mramora. Pozadina je tih reljefa tamnožuti mramor (giallo antico), dok su figure izrađene iz bijeloga kararskoga. Nad slikom ispunjeni su uglovi festonima. Vijenac je isprekidan te u sredini nešto naprijed izbočen, da se dobije mjesta za smještenje kipa. Od zabata načinjeni su samo okrajci, koji su prema nutarnjoj strani uvaljani. Na svakom okrajku sjedi po jedan anđeo, svaki s različitim atributom.

Gornji je dio žrtvenika sasvim jednostavna u sredini nešto uvučena uokvirana ploča crvenoga mramora, koja je služila kao pozadina za kip, što je stajao na vijencu srednjega dijela. Nažalost nisu s ovim oltarima došli u Varaždinske Toplice i svi kipovi, koji su im pripadali, nego samo četiri, a ostala dva poslana su župnoj crkvi n Sisku, gdje se i sada još nalaze. Zato se je pri novom postavljanju žrtvenika moglo ispuniti samo prazne konzole na lijevoj i desnoj strani oltara, dok su gornje konzole ostale prazne, pa gornji dio oltara nije imao najljepši izgled. Kod oltara sv. Barbare ostalo je tako, dok se je kod oltara sv. Katarine ta praznina osjećala, pa je ploča izmijenjena mramornim okvirom, u koji je postavljena statua Majke Božje. Na jednoj fotografiji unutrašnjosti stolne crkve iza potresa vidi se oltar sv. Katarine još sa starim gornjim dijelom, pred kojim stoji kip sv. Andrije Apostola. Nad svakim je žrtvenikom bio grb darovateljjev, koji je držala andeoska figura. Nad žrt-

Sl. 120. Oltar sv. Katarine iz prvostolne crkve zagrebačke. Sada, posvećen sv. Martinu, u župnoj crkvi u Varaždinskim toplicama. Gornji dio oltara i oltarna slika izmijenjeni u novije vrijeme.

venikom sv. Katarine bio je grb Grličičev, dok je nad žrtvenikom sv. Barbare dao postaviti svoj grb Mužinić. Potonji je grb opet postavljen na svoje mjesto, dok je Grličičev grb nestao.

Oltarne je slike majstor izradio prema ugovoru u reljefu. Na oltaru sv. Katarine bilo je prikazano mučeništvo iste svetice. Prikazan je momenat, kada je krvnik iza mučenja na kolu zamahnuo mačem, da joj odsječe glavu. Nad prizorom lebdi anđeo, od kojega izlaze duge zrake od pozlaćene kovine. Pun je sadržaja prizor na oltaru sv. Barbare. Svetica je već mrtva klonula na zemlju, iz odrezane sise šiba joj krv. Nad nju se je prignuo krasno izrađen anđelak. Otac se njezin, turiv do polovice u korice mač, kojim je učinio zlodjelo, okrenuo na drugu stranu i digao ruku prema nebu, odakle sijeja munja, koja će ga ubiti. Desno se vidi visoka kula.

Kipovi, što ih je Robba postavio na ove žrtvenike, ne stoje niti izborom materijala niti izradbom na onoj visini, na kojoj stoje kipovi svetaca na oltaru sv. Ignacija. Može se to tumačiti tako, da je izradba ovih potonjih stajala pod kontrolom rektora ljubljanskoga isusovačkoga kolegija, koji je uopće imao da odredi, kako se ti sveci imaju izraditi. Uza sve to

Sl. 121. Reljef s oltara sv. Katarine iz prvostolne crkve zagrebačke. Sada uzidan u lazi župne crkve u Varaždinskim Toplicama,

su i oni prvi izradeni u svakom smjeru solidno, te sigurno potječu od ruke Robbine, koja se osobito lijepo vidi, ako se kipovi sravne s grupom presv. Trojstva na žrtveniku sv. Ignacija.

Sa žrtvenicima poslana su u Varaždinske Toplice sva tri kipa sa žrtvenika sv. Barbare, a od oltara sv. Katarine samo kip sv. Filipa Nerija. Kipovi sv. Andrije apostola i sv. Franje Saleškoga dospjeli su u Sisak. Ona četiri kipa, što su otpremljena u Varaždinske Toplice, smještena su sada ovako: Na oltaru sv. Barbare stoji desno kip sv. Stjepana prvomučenika, a lijevo sv. Filip Nerij, na oltaru sv. Katarine (sada sv. Martina) desno sv. Bartol apostol, a lijevo sv. Matija apostol.

Sl. 122. Kip sv. Franje Saleškoga. Stajao na desnoj strani oltara sv. Katarine u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada u župnoj crkvi u Sisku.

Sl. 123. Kip sv. Filipa Nerija. Stajao na lijevoj strani oltara sv. Katarine u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada na žrtveniku sv. Barbare u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama.

Čini se, da oltari nisu mnogo trpjeli od potresa. Na nekim andeoskim figuricama odlomljena su krila te su u novije doba načinjena nova. To se i na slikama sasvim jasno vidi. Na figuri oca sv. Barbare otkinuti su bili prsti uzdignute ruke, pa su u novije doba nelijepo nadomješteni sadrom. Inače su oštećenja, koja su bila na konstruktivnim dijelovima oltara, tako ispravljena, da ih je teško opaziti.

Ova dva Robbina oltara, ako se prosuđuju s umjetničkoga gledišta, nisu ono, što je oltar sv. Ignacija. Neka je razlika već morala biti radi cijene. Dok je za oltar sv. Ignacija majstor dobio 2000 forinti, za ove su mu platili samo po 1600 forinti za svaki. Istina je doduše, da su za ove oltare morale slike biti izradene u reljefu, dok kod oltara sv. Ignacija majstor nije imao nikakove brige s oltarnom slikom, ali je zato kod žrtvenika sv. Ignacija trebalo izraditi i tabernakul te taracati čitavu kapelu i načiniti balustradu. Svakako je, ako se isporedi izradba, oltar sv. Ignacija bio znatno jeftiniji od ovih dvaju. Nelijepo je, što je za polučenje jačih efekata na reljefima ovih žrtvenika upotrijebljena uljena boja. To se osobito ističe kod oltara sv. Barbare, gdje je teren, na kojem leži ubijena svetica, zelen, oblak tamnosiv, a kula intenzivno ružičasta sa zelenim kopcima. Na maču su načinjene krvave mrlje, a krv, koja curi iz sise svetičine, prikazuju dvije crveno bojadisane žice.

4. Oltari presv. Trojstva i sv. Emerika u prvostolnoj crkvi. (sl. 129—131.)

Kako je gore rečeno, našao se je u arhivu zagrebačkoga kaptola samo ugovor za dva žrtvenika, što ih je imao načiniti Robba, a ti su nam žrtvenici još sačuvani. Iz toga, što se nije sačuvao ugovor za više žrtvenika, ne smijemo zaključivati, da je sasvim bez temelja vijest iznešena u spomenutom listu rektora zagrebačkoga isusovačkoga kolegija, po kojoj je Robba imao da načini za prvostolnu crkvu četiri nova žrtvenika. Zato je bilo nužno, da se među starim žrtvenicima prvostolne crkve, koji su iz nje izlučeni iza potresa, potraže oni, koji bi po svojem obliku i izradbi mogli potjecati od ruke Robbine.

Već je Tkalčić u spomenutoj svojoj knjizi o prvostolnoj crkvi zagrebačkoj (str. 87.) držao, da je žrtvenik presv. Trojstva, koji je stajao uz srednji stup južnoga dijela lađe, bio djelo Robbino. Arhivalnoga materijala za ovaj svoj zaključak nije imao, nego je samo mogao da sudi po sličnosti nekih detalja sa netom opisanim žrtvenicima uz prve stupove crkvene lađe. Nažalost se nije moglo ustanoviti, gdje se taj oltar danas nalazi. U zapisniku sjednica od 7. i 11. prosinca 1882., u kojima je bilo zaključeno o sudbini pojedinih žrtvenika stolne crkve, nalazimo zabilježeno, da je taj oltar zajedno s dva druga imao biti prenešen u župnu crkvu u Granešinu. U tu crkvu nisu ti oltari navodno nikada došli. Potraga u arhivu prvostolnoga kaptola te javni upit u „Katoličkom listu“ ostadoše bezuspješni.¹ Tako smo upućeni jedino na nedostatnu fotografiju toga oltara, koja je načinjena iza potresa g. 1880., kada je žrtvenik još stajao u prvostolnoj crkvi.

Čudno je, kako se Tkalčić nije sjetio, da dovede u svezu s Robbom pendant ovoga žrtvenika, žrtvenik sv. Emerika, koji je stajao uz srednji stup sjevernoga dijela lađe, a koji je veličinom i izgradnjom bio sasvim jednak. Istina je, da je znao, da je ovaj žrtvenik posvetio 9. studenoga 1760. biskup Stjepan Puc, pa kako je

¹ Na javni upit u „Katol. listu“ stigao je jedan jedini odgovor, koji se je međutim odnosio

na neki drugi oltar prvostolne crkve, za koj se je i prije znalo, kamo je dospio.

držao, da je Robba stariji, a oltar presv. Trojstva da je izrađen „početkom XVIII. vijeka“, to se poradi razlike u vremenu nije usudio, da i oltar sv. Emerika pripiše tome umjetniku. Ovaj se potonji oltar danas može lako proučavati, jer je smješten kao glavni u župnoj crkvi sv. Ivana u Novoj vesi zagrebačkoj. Ako se taj oltar sravnji sa makar i nedostatnom fotografijom oltara presv. Trojstva, mora se priznati, da je nacрте za oba žrtvenika izradio isti majstor.

Kako se već iz priloženih slika jasno razabire, oba su žrtvenika bila jednaka ne samo oblikom nego i izborom kamenoga materijala. Donji dio žrtvenika ima oblik sarkofaga, koji je barokan, ali sprijeda nije ispupčen, nego ravan. Pozadina je crni mramor s bijelim žilama, a na njoj je bogat ornamentat iz bijeloga kararsko-

Sl. 124. Kip sv. Bartola apostola. Stajao na desnoj strani oltara sv. Barbare u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada na oltaru sv. Martina u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama.

Sl. 125. Kip sv. Stjepana prvomučenika. Stajao na lijevoj strani oltara sv. Barbare u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada na istoimenom oltaru u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama.

ga mramora, donekle sličan uresima na prije opisanim žrtvenicima. Uresni specchio unutar toga ornamenta načinjen je iz mramora mesnate boje. Gore i dole ima sarkofag vijenac iz crnoga kamena. Menza je žrtvenika znatno veća od sarkofaga, pa su joj krajevi lijevo i desno daleko van, stršili. Majstor ih je podupro četverouglatim stupovima. Iz kakvoga su materijala ti stupovi bili načinjeni, nije se dalo ustanoviti. Kod oltara sv. Emerika su oni načinjeni u novije doba iz običnoga vapnenca te

Sl. 126. Kip sv. Matije apostola. Stajao u gornjem dijelu oltara sv. Barbare u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada na oltaru sv. Martina u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama.

namazani žutom uljenom bojom. Nije vjerojatno, da je to i prije tako bilo, nego su po svojoj prilici bili obloženi raznobojnim mramornim pločama, kako je to na primjer na Robbinom oltaru u franjevačkoj crkvi ljubljanskoj. Postrane plohe donjega dijela oltara obložene su širokim pločama afrikana i rosso di Francia u bijelim okvirima.

Srednji dio oltara sa stupovljeviem stoji na dosta visokom podnožju urešenom raznobojnim mramornim pločama (africano, giallo di Verona i rosso di Francia). Glavni su stupovi potpuno okruglo izrađeni te načinjeni iz tamnozelenoga serpentina, koji prelazi nešto u crveno, te ima bijele žile. Iza njih su kao njihova projekcija tanke bijele lezene. Do ovih su stupova prema unutrašnjoj strani oltara pilastri iz afrikana, a prema krajevima po jedan pilaster iz crvenoga kamena s uloženim rosso di Francia i giallo di Verona, koji dolje završuju u oveće volute. Sve stupovlje ima bijele kapitele i baze. Pozadina za oltarnu sliku je crveni kranjski mramor, a veoma isprekidani okvir je rosso di Francia s bijelim rubom prema vanjskoj strani. Na donjem je kraju okvira feston iz bijeloga mramora, a oko gornjega je luka ornamentat s dvije anđeoske glaviće iz istoga materijala. Epistil s vijencem je crvenkastí kranjski mramor s uresnim pločama iz rosso di Francia.

Skulpturalni ures nije na ovom dijelu žrtvenika bio preobilan. Osim već spomenutoga ukrasa nalazimo na svakoj strani po jednu svetačku figuru, a na podnožju ispod svakoga od glavnih stupova na tamnom polju po jednu anđeosku glaviću,

Na oltaru sv. Emerika desno je sv. Lovrinac s roštiljem, a lijevo sv. Martin biskup u vojničkoj odori, kako reže svoju kabanicu. Na oltaru presv. Trojstva bila su, kako se na fotografiji vidi, dva biskupa. Prema Tkalčičevom opisu bio je na desnoj strani sv. Anastazije, a na lijevoj sv. Ivan Zlatousti. Kakve su u XVIII. vijeku bile slike, ne znamo. G. 1847. dao je biskup Haulik za oba žrtvenika kao i za neke druge načiniti slike od bečkoga slikara Hemerleina. Na oltaru sv. Emerika danas je ta slika izmijenjena slikom sv. Ivana Krstitelja, koju je naslikao zagrebački slikar Antonini.

Gornji je dio žrtvenika dosta jednostavan. U glavnom je načinjen iz crvenkastog kranjskog mramora s ulošcima od rosso di Francia na stranama i volutama iz giallo di Verona. Na prostranom udubljenom crvenkastom polju izrađeni su reljefi od bijeloga kararskoga mramora, koji su na oba žrtvenika u glavnom jednaki, a razlikuju se samo u jednom detalju. Na oltaru presv. Trojstva izrađeno je u oblacima na trouglatoj ploči božje oko, dok je na oltaru sv. Emerika na okrugloj ploči od giallo di Verona izrađena bijela golubica. Na oblacima su tri anđeoske glavice, a ispod božjega oka, odnosno ispod goluba načinjene su pozlaćene sunčane zrake. Na svakoj voluti sjedi po jedan anđeo okrenut prema nutarnjoj strani, a treći anđeo sjedi gore na vijencu.

Kada bi čovjek imao pred sobom samo žrtvenik sv. Emerika, ne bi se mogao odlučiti za to, da ga pripiše umjetnosti Robbinoj. Ako bi izgradnja njegova te razdioba ukrasa i odgovarale njegovom radu, to se ipak kod mnogih najvažnijih dijelova može sigurno ustvrditi, da ih nije izradila Robbina ruka. Oba oltarna kipa potječu od sasvim druge, mnogo nevješće ruke. Figure su više ukočene i stisnute te izradbom daleko zaostaju za svim kipovima, za koje znademo, da ih je izradio Robba. Ornamenti na sarkofagu mogli bi doduše potjecati iz njegove radionice, ali i njima manjka ona mekoća, koja se vidi na ornamentima drugih njegovih žrtvenika.

Ni bijeli uresi okolo okvira oltarne slike ne odaju njegove ruke; napose je gornji ornamentat s anđeoskim glavicama previše tvrdo izrađen. Pogotovo za cijeli gornji dio žrtvenika možemo reći, da ga nije uredio Robba. Oblaci s anđeoskim glavica-

Sl. 127. Kip sv. Andrije apostola. Stajao u gornjem dijelu oltara sv. Katarine u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada u župnoj crkvi u Sisku.

ma previše su tvrdo izrađeni, a i sjedeće andeoske figure, pa makar su u živim kretanjama, i makar u izradbi nekih detalja sjećaju na njega, ipak ne mogu biti njegov posao. Jedino, što dobar poznavalac Robbinih radnja mora njemu da pripiše, jesu andeoske glavice na podnožju srednjega dijela oltara ispod glavnih stupova. To su ona ista meka svježja lica, što ih je Robba izrađivao u toliko različitih a uvijek sličnih primjeraka.

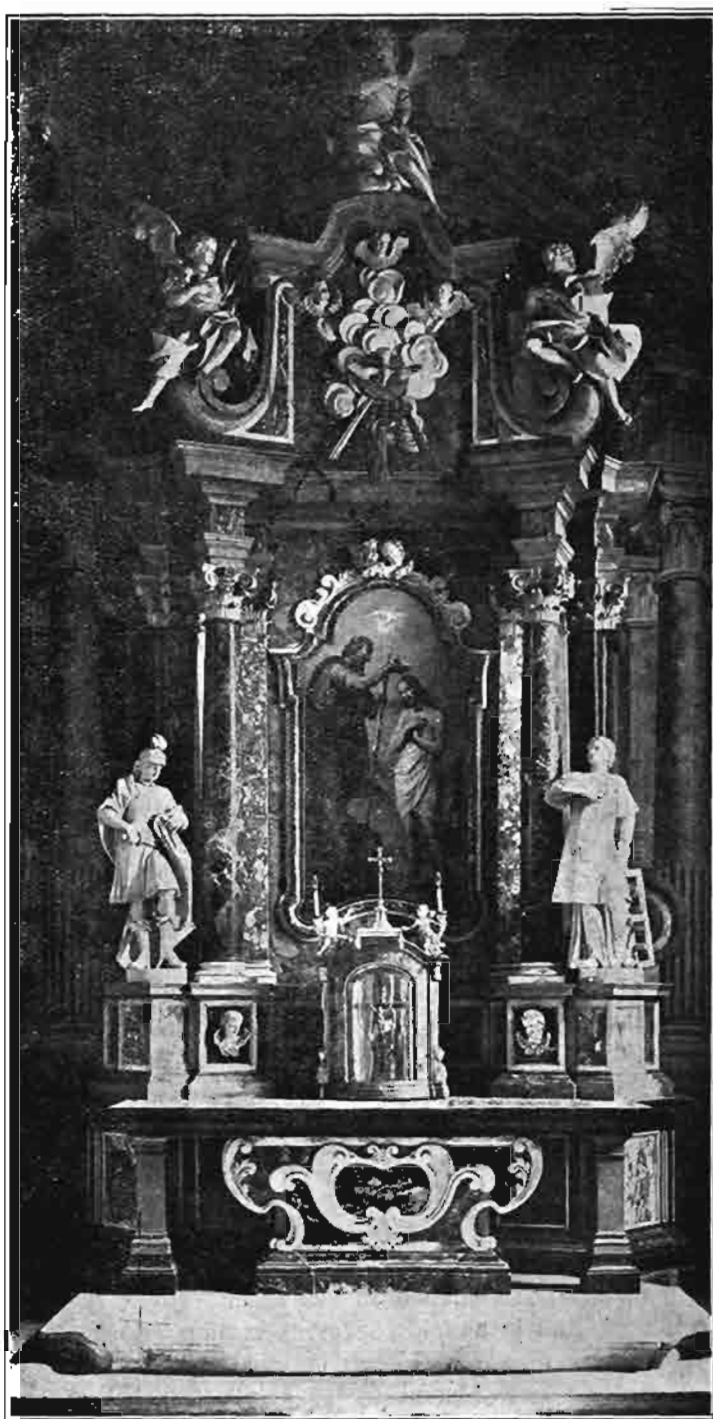
Drugi sud dobivamo, kada promotrimo oltar presv. Trojstva, pa makar samo po lošoj fotografiji. Fotografija je preveć nejasna, a da bi po njoj mogli izreći mjerodavan sud o ornamentu sarkofaga, ali je dosta dobra, da možemo sigurno reći, da je oba glavna kipa izradio sam Robba. Za ornamente uz okvir oltarne slike te za andeoske glavice na podnožju ispod stupova ne može se ništa reći, jer je to na fotografiji sve previše sitno. Gornji je dio žrtvenika uresila ista ruka, koja je uresila i gornji dio žrtvenika sv. Emerika; Robbine umjetnosti tu ne vidimo.

Saznajemo dakle, da je Robba radio na oba žrtvenika, na jednom više, na jednom manje, a pita se, kada je to bilo. Vidjeli smo, da oba oltara, što ih je još godine 1727. bio preuzeo za izradbu u prvostolnoj crkvi, još dugo iza određenoga roka nisu bila podignuta, a razumljivo je to, kada se znade, da je u to vrijeme bio i u Ljubljani veoma zaposlen. Dok je još izgrađivao oltar sv. Ignacija u

crkvi svete Katarine, radio je ujedno i donji dio te tabernakul za glavni oltar tadašnje isusovačke crkve sv. Jakova u Ljubljani. Taj ga je posao intenzivno pozabavio cijele četiri godine, a svršio ga je god. 1732. Iza toga radio je glavni oltar za tadašnju augustinsku, sada franjevačku crkvu, koji je posao započeo prije godine 1736., a svršio ga tek iza godine 1743. Već 1730. bio se je obvezao, da će u tamošnjoj uršulinskoj crkvi presv. Trojstva podići veliki žrtvenik za svotu od 5000 for. bez kipova. Na tom je žrtveniku radio sve do god. 1744., a troškovi su narasli na 11.136 forinti. Kada je taj posao svršio, bio je već potpisao ugovor za izgradnju zdenca pred gradskom kućom. Taj ga je posao tako zaokupio, da zdenac godine 1749. još uvijek nije bio gotov. Osim tih velikih djela izradio je Robba u to vrijeme i više manjih, a znade se, da

Sl. 128. Andeoska glavica s oltara sv. Barbare u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Sada u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama.

Sl. 129. Oltar sv. Emerika iz prvostolne crkve zagrebačke.
Sada u župnoj crkvi sv. Ivana u Novoj vesi zagrebačkoj.

Sl. 130. Oltar presv. Trojstva izlučen iz prvostolne crkve zagrebačke. Po fotografiji snimljenoj u istoj crkvi iza potresa godine 1880.

je preuzimao i obične klesarske radnje. Nije vjerojatno, da bi za sve to vrijeme bio dospio da radi za prvostolnu crkvu zagrebačku, pa zato po svoj prilici nije iza izradbe obiju žrtvenika kraj prvih stupova lađe niti preuzimao nikakvih daljnih obveza.

Pošto je svršio zdenac pred gradskom kućom u Ljubljani, položaj se je posvema promijenio. Izgubiv pri tom poslu cijelu svoju imovinu, nije više imao što da traži u gradu, koji je ukrasio tolikim spomenicima, a u kojem je doživio tolike nedaće. Znao je, da će ga u Zagrebu rado primiti, pa se je godine 1753., pošto je obračun za zdenac bio konačno, ali ne po njegovoj želji uređen, preselio u Zagreb. Tek u to vrijeme mogao je nastaviti s ukrašavanjem prvostolne crkve. Kraj srednjih stupova crkvene lađe stajali su u to doba još drveni oltari iz XVII. vijeka, koje je trebalo izmijeniti novim kamenim. Ne znamo, je li Robba za izradbu obiju oltara načinio poseban ugovor poput prijašnjih, ili je, što se također ne čini nevjerojatnim, primao samo nadnice za svoj posao. Materijalno je slabo stajao, a čini se, da je osobito s dobavljačima inozemnoga mramora imao neprilike, tako da mu je bila otežčana dobava materijala. Zato mu je moglo biti milije, ako su poslodavci preuzeli dobavu kamena, tako da je on imao da zaračuna samo posao. U Ljubljani je to morao nekoliko puta činiti. Ako je to tako bilo i sada u Zagrebu, onda je

razumljivo, zašto su na svim žrtvenicima za sve konstruktivne dijelove upotrijebljeni sami domaći mramori, dok je skuplji inozemni mramor došao do porabe samo u tankim uresnim pločama.

U Zagrebu proživio je Robba samo još najviše četiri godine, a bio je već ostar čovjek i po svoj prilici bez valjanoga pomoćnika. Bit će, da je izradbu obiju žrtvenika započeo u isto vrijeme, pa nije isključeno, da je još sam dospio da načini sve konstruktivne dijelove za oba žrtvenika. Skulpturalni ures nije više mogao

da svrši. Na žrtveniku presv. Trojstva mogao je uresiti donji dio, a možda i cijeli srednji: svakako je sam izradio oba kipa. Da li je dospio, da uresi i gornji dio, ne može se sigurno reći, ali nije vjerojatno, da jest. Usred posla snašla ga je smrt, tako da je posao morao preuzeti drugi, znatno slabiji majstor. Tko je taj bio, nije nam poznato. Taj je sigurno svršio najprije oltar presv. Trojstva, jer je taj bio dalje napredovao, a onda se dao na svršavanje oltara sv. Emerika. Za taj oltar, kako se čini, nije mu Robba ostavio, osim dviju andeoskih glavica, nikakvih uresnih dijelova u bijelom mramoru, pa je na njem bilo još veoma mnogo posla, tako da je tek više od tri i pol godine iza Robbine smrti mogao biti posvećen.

Kada je taj posao bio svršen, stajala su u lađi prvostolne crkve zagrebačke kraj prvih i srednjih stupova četiri kamena žrtvenika, od kojih su oni kraj prvih stupova bili posvema izrađeni, a oni kraj srednjih barem zasnovani i djelomično izrađeni od priznata valjana majstora. Kaptol u to doba sigurno više nije imao namjere, da i uz ostala dva stupa do predvorja crkvenoga podigne kamene žrtvenike, jer su baš u tim godinama (1756. i 1757.) kraj tih stupova načinjeni drveni sadrom prevučeni oltari, koji su g. 1880. još stajali.¹

¹ Kraj lijevoga je stupa tik do glavnoga ulaza crkvenoga stajao oltar sv. Elizabete udove i zaštitnice Ugarske, na kojem je bilo napisano, da ga je na čast te svete dao g. 1757. podići Adam Spanić, opat sv. Trojstva kod Petrovaradina. Na protivnoj strani, uz desni stup, stajao je oltar sv. Nikole, podignut prema napisu g. 1756. od Nikole Terihaja, opata i arhidakona dubičkoga.

Tkalčić u svojoj spomenutoj knjizi o prvostolnoj crkvi zagrebačkoj (str. 81. i 88.), govoreći o ova dva drvena oltara, veli, da su bili neukusni i bez ikakve vrijednosti. Sličajno nam je sačuvana fotografija iz vremena iza potresa g. 1880., dok su ti oltari još stajali u prvostolnoj crkvi. Na toj je fotografiji uz opisani kameni oltar presv. Trojstva prikazan i drveni oltar sv. Nikole. Ne može se nikako reći, da je taj drveni oltar neukusan. Nasuprot je izrađen u veoma lijepim oblicima visokoga baroka, samo je nešto masivniji od svojih kamenih susjeda, a i nešto viši, kako se po slici čini. Od oltara sv. Jelisave nisam našao fotografije, ali je svakako bio pendant predašnjemu, kao što su i kameni žrtvenici uz ostala dva para stupova u lađi pendanti.

Tkalčićevi su opisi ovih žrtvenika veoma kratki. Prema njegovom kazivanju bili su na oltaru sv. Elizabete kipovi sv. Antuna Padovanca i sv. Franje Asiškoga, a na oltaru sv. Nikole lijevo sv. Jeronim, a desno sv. Grgur Veliki. Na fotografiji tog oltara je lijevo sv. Grgur Veliki, a desna je figura nejasna. Ol-

tarne je slike i na ovim žrtvenicima izradio po nalogu biskupa Haulika g. 1847. bečki slikar Hemerlein.

Za oba ova žrtvenika veli Tkalčić, da su prigodom obnove crkve porušeni, a ne javlja nam, što se je kasnije s njima dogodilo. U tom pogledu su njegovi podaci i o ostalim oltarima netočni, pa nije, kako se vidi, iscrpljivo upotrijebio niti zapisnika sjednica od 7. i 11. prosinca 1882., u kojima je bilo odlučeno o sudbini uklonjenih žrtvenika. U tom zapisniku kazano je za oba ova oltara, da se imadu pokloniti kapeli u Brokunjevcu. Mišljena je kapela sv. Antuna u Blaškovcu župe Moravče, koja se nalazi sasvim blizu sada veoma ruševnom dvoru Brokunovcu.

Župnik je oba ova oltara faktično i odvezao, ali nije smjestio obadva u spomenutoj kapeli, nego je jedan upotrijebio za izmjenu glavnoga oltara u župnoj crkvi. Ta je crkva posvećena presv. Trojstvu te je imala i glavni žrtvenik posvećen presv. Trojstvu. Prema kriptovima toga staroga žrtvenika, koji su sada smješteni na tavanu kapele u Blaškovcu, morao je on biti veoma lijep i velik, a potjecao je jamačno iz sredine XVIII. vijeka. Bio je sigurno veoma trošan, kada se je župnik odlučio za to, da ga izmijeni jednim od donešenih iz prvostolne crkve, radi čega se je dapače morala obrezati i stara oltarna slika presv. Trojstva, koja je uslijed toga izgubila mnogo od svoje prijašnje vrijednosti. I taj je oltar međutim stajao u župnoj crkvi mora-

Franjo Robba je zanimljiva umjetnička pojava visokoga baroka, koji je iz svoje venecijanske domovine donio sobom u Ljubljanu izvrsnu školu i mnogo ljubavi za svoj posao. Svoju je domovinu sigurno ostavio tako mlad, da ćemo jedva smjeti vjerovati, da je ondje ostavio koje veće djelo. Njegov razvitak počimlje tek u Ljubljani, a tu je sigurno na njega dosta uplivao njegov majstor i tast Mislej, koji je morao ubrzo opaziti njegovu vanrednu sposobnost i odličnu školu. Nu uz to je svakako i nadalje crpao iz bogatoga izvora talijanske umjetnosti toga vremena, čiji upliv pokazuju još i danas i mnogi drugi crkveni spomenici u austrijskim i južnoj-njemačkim provincijama. U bližem je kontaktu sa svojom domovinom morao ostati već zato, što je preko venecijanskih trgovaca morao nabavljati skupi inozemni materijal.

Mi smo u Zagrebu sretni, što je prvi svoj posao kod nas izradio još u prvom svojem zanosu, kada ga još nisu toliko smetale materijalne brige, koje su ga već dosta rano počele proganjati. Zato je žrtvenik sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine jedno od njegovih najljepših djela, kojim se možemo punim pravom podičiti. Što je kasnije kod nas načinio, u umjetničkom je pogledu slabije, ali je i ukusom i izradbom još uvijek daleko iznad onoga, što je u zagrebačkim crkvama načinjeno jedno desetak godina kasnije, na pr. u crkvi sv. Marije.

Spomenici, kojima je iskitio Ljubljanu, nadilaze zagrebačke ne samo brojem, nego i veličinom te umjetničkom izradbom. Jedini se oltar sv. Ignacija može svojom

vačkoj jedva 15 godina, a onda ga je zamijenio nov dosta neukusan tirolski.

Oltar, koji je trebao da bude postavljen u kapeli u Blaškovcu, nije se mogao sav smjestiti u svetištu te kapele, pa je zato iz pojedinih njegovih dijelova načinjen novi znatno manji oltar, koji u glavnom ima oblik staroga, ali je mnogo jednostavniji. Kipovi s oltara skinuti su zajedno s konsolama, na kojima su stajali. Jedini ures, koji je ostao na oltaru, jeste božje oko na gornjem dijelu u vijencu oblaka, u kojima su četiri anđeoske glavice. Oltarna slika sv. Antuna načinjena je u novije vrijeme od Antoninija.

Mene su ti oltari zanimali stoga, što mi je bilo čudno, da su se u isto vrijeme podigli kraj prva dva para stupova u lađi crkvenoj kameni žrtvenici, dok se je smatralo dostatnim, da se kraj zadnjega para načine drveni. Proučavajuć ova dva drvena oltara stekao sam uvjerenje, da je u prvi kraj faktično morala postojati namjera, da se kraj svih šest stupova lađe podignu kameni žrtvenici. Da to nije nikada bilo izvedeno, dade se opravdati s više razloga. Možda nije bilo dostatno sredstava za kamene žrtvenike, a možda u to doba nije bilo ni valjana majstora, koji bi taj posao bio mogao izvesti. Sam Robba, koji je već početkom tridesetih godina 18. vijeka po-

stavljao oltare kraj prvoga para stupova, dospio je tek 20 godina kasnije, da izrađuje dalnja dva oltara, te je umro prije, nego je ta dva oltara svršio, a da se na njegovo mjesto za ono malo posla, što je još trebalo učiniti, nije mogao naći valjan majstor. Ta je činjenica zajedno sa željom, da se cijeli posao u svetištu napokon privede kraju, bila po svoj prilici razlogom, da se je u to vrijeme, kada je Robba bio pri kraju svoje snage, odlučilo načiniti preostala dva žrtvenika iz drva. Kod ovih se je žrtvenika u ostalom nastojalo po mogućnosti pobuditi kod gledaoca dojam, kao da su i oni iz kamena. Kamenim žrtvenicima odgovara njihova arhitektura, a i uresi su takvi, da nas sjećaju na kamene žrtvenike. Žrtvenici su marmorirani te pojedini njihovi dijelovi imitiraju razne vrste mramora. Kipovi i skulpturalni ornamentni su naličeni bijelom uljenom bojom, koja je veoma sjajna i dobro imitira čisti kararski statuario. Na tavanu župne crkve u Moravču još su sačuvani 165 cm visoki kipovi sv. Antuna Padovanca, sv. Franje Asiškoga i oštećeni kip sv. Jeronima. To su drvene skulpture dosta velike umjetničke vrijednosti, te bi se morale nanovo postaviti na odličnom mjestu u spomenutoj župnoj crkvi, da se tako sačuvaju od propasti.

ljepotom takmiti s najljepšim ljubljanskim radnjama Robbinim. Šteta je, što nije usporedo s ovim žrtvenikom izrađivao i cijeli žrtvenik za ljubljansku isusovačku crkvu. Imao je samo nalog za donji dio i tabernakul, a taj je nalog izvršio tako krasno, da se ne može prežaliti, što je to njegovo djelo ostalo nesvršeno. Bio bi to žrtvenik sličan onome sv. Ignacija, ali bi bio daleko veći i sjajniji.

Franjo Robba bio je čista umjetnička narav, pa zato i nije stekao nikakvoga imetka. Njegovi su umjetnički radovi slabo nosili, a kod nekih je i nadplaćivao. Uza sve to se on nije osvećivao lošijim radom, nego je svakom spomeniku posvećivao jednaku ljubav, nastojeći da potpuno zadovolji svoje poslodavce. Bila je za nas sreća, da je bio takav i da se nije uslijed premalene zasluge odlučio, da ostavi Ljubljanu i potraži drugdje bolju sreću. On je tako sav svoj rad posvetio nama, pa ga zato, premda je bio rođeni Talijan, možemo potpuno smatrati svojim i dati mu odlično mjesto među jugoslavenskim umjetnicima.

Sl. 131. Andeoska glavica na žrtveniku sv. Emerika iz prvostolne crkve zagrebačke. (Sada u župnoj crkvi sv. Ivana u Novoj vesi.)

* * *

Držao sam, da je Robba za svojega boravka u Zagrebu možda dospio da načini koju manju stvarcu i za koju drugu zagrebačku crkvu. Nisam mogao načiniti ništa, za što bi mogao nagađati, da potječe od njegove ruke, a slabo je i vjerojatno, da je dospio na kakav drugi rad, kada vidimo, da je jedva do polovice mogao svršiti preuzeti posao u prvostolnoj crkvi.

Dr. V. Hoffiller.